

ZAHORÁN CSABA

Egy kicsi, de fontos könyvről

Dan Manolăchescu: *Székelystöld mítoszai*
(Mituri ale Ținutului Secuiesc. Mic îndreptar
de conviețuire româno-maghiară în Secuime)

ZAKA Edit Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2009, Fordította: Vasiliu Ana

Az interetnikus kapcsolatokat, a különféle nemzeti, valási közösségek együttélését sehol a világon nem nevezhetjük teljesen feszült-ségmentesnek. Az egyes csoportok közötti viszonyok skálája ugyanakkor rendkívül széles. Ha csak Európát nézzük – és csupán a hagyományos („óshonos”) kisebbségeket és a többséget vesszük tekintetbe, eltekintve a bevándorlók integrációjának kérdésétől –, számos példát találunk a békés, nyugodt és a gyűlölködő, robbanás előtti (vagy utáni) együttélésre – Észak-Írországtól Belgiumon át Finnorszáig, Koszovótól Magyarországon, Szlovákián és Dél-Tirolon át a Baszkföldig. De akár jó, akár rossz a helyzet, az egyazon téren „osztolni kényszerülő” közösségek viszonyrendszere szinte mindegyik esetben hihetetlenül összetett – kölcsönös érzékenységek, vélt és valós sérelmek, tabuk és ellentétes érdekek kusza hálójá jellemzi őket. Ezek a viszonyrendszerek nem egy esetben

különféle „mítoszokból”, „legendákból” táplálkoznak, és meglepően nagy hatással bírnak az érintettek hétköznapi életére is. Noha a társadalomkutatók (valamint az érdekeltek és az „etnikai vállalkozók”) számára rendkívül izgalmas kérdésről van szó, ezek a legendák valójában megnehezítik az együttélést – akadályozzák a valódi párbeszédet, így az időnként felmerülő konfliktusok megoldását is. Ebből pedig újabb mítoszok születnek, egyfajta ördögi körbe zárva a közösségek közötti kapcsolatok egész problémáját.

Dan Manolăchescu idén júniusban románul, majd nem sokra rá magyar nyelven is kiadott kötetében az erdélyi magyar-román viszony egy sajátos szegmensét, a székelyföldi interetnikus kapcsolatokat boncolgatja. A szerző jól tudja, miről beszél, hiszen Sepsiszentgyörgyön él, vegyes házasságból származik, így mindennap megtapasztalhatja az együttélés örömeit. Eredeti végzettségét tekintve állatorvos, de sokáig újságíróként, szerkesztőként és közéleti („civil”) személyiségként ténykedett. Egyike a 2005-ben közzétett *Kiáltvány a normalitásért!* nevű nyilatkozat szerzőinek, amelyben több mint száz fiatal román értelmiségi utasította el a helyi politikát addig uraló etnicizált sérelmi politizálást, és generációs váltást is sürgetve új hangnemet vitt a közéletbe. 2009 augusztusától pedig a Demokrata-Liberális Párt sepsiszentgyörgyi szervezetének elnöke, ami azt is sejtetni enged, hogy az új, konstruktív szemlélet talán kezdi meghódítani a helyi politikát is.

A mintegy százoldalas könyvecskében a szerző, amellet, hogy őszintén kifejti a véleményét a gyakran kényesnek számító kérdésekben, állításait érvekkel is alátámasztja, és párbeszédre, vitára ingerel. Ráadásul őszintén érdeklődik „a másik” iránt is, és megpróbálja annak a szemével is nézni a problémákat. Bár az első pillantásra ez nem tűnik valami forradalmian új dolognak, de ha figyelembe vesszük, hogy szinte alig van átjárás azok között a párhuzamos világok között, amelyekbe a székelyföldi magyar és román értelmiség nagyobb része beszorult, úgy Manolăchescu eljárása cseppet sem tekinthető megszokottnak.

Már az előszóban szellemes, de kritikus hangot üt meg: „Ahhoz képest, hogy az együttélést választottuk és nem azt, hogy kaszákkal és bicskákkal daraboljuk fel egymást, most téves úton járunk!”¹ – majd felhívja a figyelmet arra, hogy a székelyföldi magyar-román viszonyért minden ott élő ember egyaránt felelős. Írásaiban – a „történelem torz tükrét”² félretéve – azokkal a különféle ügyekkel foglalkozik, amelyek

1 Dan Manolăchescu: *Székelyföld mítoszai*. 5.

2 Uo.

egyfajta mitikus homályba burkolják a magyar-román viszonyt. Noha tulajdonképpen gyakran kis problémákról, félreértésekről van szó, ezek mégis rendkívül veszélyesek lehetnek, mivel Koszovóba, Transznisztriába vagy Abháziába vezetik az embert – nyilatkozta Manolăchescu a könyve kapcsán.³ Kialakulásukat a tudatos ferdítések és manipulációk mellett épp a párbeszéd és a másik meghallgatásának, megértésének hiányában látja. Ennek a mitikus homálynak az oszlatására tesz kísérletet a 21 rövid, publicisztikai jellegű szövegben, amelyek öt fő kérdéskör – az identitás és a kisebbségi helyzet, a nyelvkérdés, az együttélés, a politikai játszmák, valamint az autonómia – köré rendeződnek.

Egy helyen például ironikusan említi meg a Székelyföldön magyar nyelvtudás nélkül elveszett románok közhelyét (akik „még kenyeret sem kapnak, ha románul kérik⁴), miközben megjegyzi, hogy becslése szerint csak minden tizedik helyi román tud valamilyen szinten magyarul, annak jegyében, hogy „Romániában vagyunk, így nem szükséges más nyelvet ismernem!”⁵ Ennek a hozzáállásnak a bírálata mellett a magyar fél felelősségét is pedzegeti, amely vajmi keveset tett-tesz a magyar nyelv megismertetéséért a székelyföldi románság között. Másutt viszont megemlíti, hogy a magyarok általában sokkal jobban ismerik a románok nyelvét, kultúráját. Sajnos azonban nem bocsátkozik mélyebben az „aszimmetrikus multikulturalitás” egyébként nagyon is valós – és természetesen nem csak napjaink Romániájára korlátozódó – kérdésébe. Pedig érdemes lett volna több példát is felhozni erre, hiszen a kisebbségi nyelvhez és kultúrához való viszonyulás – amit általában inkább a teljes közöny, rosszabb esetben pedig az idegenkedés vagy elutasítás jellemez – nagyon jól szemlélteti a többségi és kisebbségi mentalitás közötti eltéréseket.⁶

Ugyanakkor Manolăchescu kitér jópár, tabunak számító ügyre is. Megállapítja, hogy az államnemzeti büszkeséget félretéve célszerű lenne idegen nyelvként tanítani a románt a romániai magyarok számára, ami pedig rendszeresen kiváltja a román nemzetvédők felháborodását. A szerző elutasítja a kettős mérce nemzeti alapú alkalmazását is, szerinte ugyanis a nemzeti összefűzés csak a kontraszelektációt segíti, és

³ <http://manolachescu.blogspot.com/2009/06/mituri-ale-tinutului-secuiesc.html> (2009–09–14)

⁴ Manolăchescu: *Székelyföld...* i. m. 23.

⁵ Uo. 41.

⁶ Ezzel, pontosabban az „aszimmetrikus kétnyelvűség” kérdésével kapcsolatban lásd: Rogers Brubaker – Margit Feischmidt – Jon Fox – Liana Grancea: *Nationalist Policies and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*. Princeton University Press, Princeton-Oxford, 2006. 240–242.

nem engedi, hogy az egyes közösségek alkalmatlan vagy elhasználódott vezetőit leváltásák, csak mert az „a mi kutyánk kölyke”. De nem feledkezik meg Erdély Magyarországhoz való csatolásának veszélyéről – azaz annak irrealitásáról – sem, ami a román nacionalisták egyik kedvelt, és főleg a kilencvenes években sűrűn használt szlogenje volt. Itt a kettős állampolgárságról rendezett sikertelen népszavazást követő magyar-magyar ellentétekre is rámutat.

A könyvben előjön a másiktól való elzárkózás, elszigetelődés témája is: Manolăchescu kritikusan jegyzi meg, hogy „egyre ritkábbak a nyitott társadalmak, amelyekben esetleg keverednek a nyelvek, etnikumok, és amelyben barátságok szövődnek. A kiskocsmák, a klubok, vendéglők etnikai jelleget öltenek.”⁷ Másutt ugyanennek a kérdésnek egy másik vonatkozásáról, az önálló magyar és román oktatási intézmények problematikájáról ír. Bár elismeri, hogy az oktatás szétválasztása elvben fontos lehet, ugyanakkor megismétli a kilencvenes évek harcos román soviniztáinak egyik érvét is, hogy ez nem más, mint „etnikai szegregáció”, amely nem válik az együttélés javára. Tagadhatatlan, hogy a különállás csökkentette a kommunikációt, és hozzájárul a kölcsönös idegenség érzetének kialakulásához, de a kisebbségi álláspont itt radikálisan eltér a többségitől. Az önálló anyanyelvű oktatás igénye ugyanis elsősorban épp a korábbi, a „békés együttélést” erőszakos módszerekkel (gyakorlatilag asszimilációval) megvalósítani kívánó oktatási rendszerek rossz tapasztalataiból fakad.

Érdekes szemszögből tekint a sepsiszentgyörgyi (és székelyföldi) utcanév-változtatásokra is. Jól látja, milyen szimbolikus jelentősége van a kérdésnek, de kárhoztatja azt a kizárólagosságot, amellyel a románok és a magyarok saját elnevezéseiket „erőltetik rá” a közterületekre. Ugyanakkor kissé furcsa, hogy Manolăchescu ugyanazt az „orwelli” törekvést látja a magyar átnevezésekben, mint a kommunista diktatúra gyakorlatában. A szövegben inkább csak utal arra a kocsmaszeparatizmus, avagy mitől magyar a kolozsvári kocsmá? komoly konfliktusra, amely viszonylag gyakran jelentkezik a két közösség szimbolikus sűrűlődáisaiban, de többet sajnos nem beszél róla, pedig számtalan, jobbnál jobb példát említhetett volna nem csak Sepsiszentgyörgyről, hanem az egész Székelyföldről (vagy Erdélyből).

A kötet utolsó fejezete *Az autonómia létezik!* provokatív címet viseli, és a román közbeszédben demonizált témáról szól. Az írás nemcsak hang-

⁷ Manolăchescu: *Székelyföld...* i. m. 21. Vö: Sipos Zoltán – Zahorán Csaba: <http://www.talaljuk-ki.hu/index.php/article/articleview/743/1/7/> (2009–09–14)

neme miatt üdítő – Manolăchescu képes nemzeti hisztéria nélkül beszélni az autonómiáról –, hanem azért is, mert a szerző európai körútján személyesen is megismert több különböző önkormányzati formát, Koszovótól Korzikáig. Rámutat, hogy bár az autonómia „olyan üggyé vált, amelyért érdemes meghalni”⁸, ugyanakkor meglehetősen tisztázatlan fogalomról van szó, amelyről sokszor az önkormányzatiság híveinek sincsenek pontos elképzeléseik. A szerző röviden kifejti, hogy az autonómia egy olyan koncepciót takar („többletszabályokból álló rendszert”⁹), amelynek nem egy eleme már a valóságban is működik, a helyhatóságok, iskolák stb. szintjén. Miközben megpróbálja megtisztítani a fogalmat a vastagon rárakódott „mitikus” rétegektől, egyaránt bírálja a magyar és a román politikusokat, hogy nem folytatnak róla konstruktív párbeszédet. A könyv megjelenése óta történtek több tekintetben is alátámasztották Manolăchescu állításait. A 2009. szeptember eleji székelyföldi autonómia-gyűlések által kiváltott román reakciók jó része épp a szerző által lebontani kívánt mítoszokból táplálkozott. A román pártok többsége indulatosan elvetette a magyar követeléseket, a gyűléseket a választási harc részeként visszautasító Manolăchescu pedig – immár politikusi minőségében – egyrészt megismételte, hogy a rendezvényeken már létező jelenségekről volt szó (kulturális és közigazgatási autonómia, székely jelképek), ugyanakkor megjegyezte, hogy sikerült „reaktíválni” a román parlamentből 2008 végén kiesett, szélsőségesen nacionalista Corneliu Vadim Tudort.¹⁰ Ám a negatív reakciók hatására magyar részről is megjelentek önkritikus hangok, amelyek felhozzák a románsággal folytatott párbeszéd hiányát – ezzel magyarázva a heves elutasításokat –, és az autonómiáról szóló értelmes vita elkezéséért „nemzeti imperatívusként” határozzák meg.¹¹

A könyvnek azonban van még két fontos üzenete – kifejezetten a magyar olvasók számára –, még ha a szerző ezeket nem is emeli ki

⁸ Uo. 87.

⁹ Uo.

¹⁰ Lásd pl. Ana Sidon, Monica Rizea: Alesii maghiari discută despre autonomie. De două ori. României deloc! *Observatorul de Covasna*, 2009. szeptember 4. <http://www.covasnamedia.ro/beta/?p=4063> (2009–09–14), Rostás Szabolcs: Etnikai válsággal és szeparatizmussal riogatnak a román politikusok a nagygyűlések kapcsán. *Krónika*, 2009. szeptember 7. <http://www.kronika.ro/index.php?action=open&res=31247> (2009–09–14), ill. Ana Sidon, Monica Rizea: Aceași Mărie cu Vadim sub pălărie. *Observatorul de Covasna*, 2009. szeptember 7. <http://www.covasnamedia.ro/beta/?p=4096> (2009–09–14)

¹¹ Farcádi Botond: Párbeszédet a románsággal. *Háromszék*, 2009. szeptember 7. <http://www.3szek.ro/modules.php?name=3szek&id=22351&Cikk> (2009–09–14)

külön. Az egyes írásokban ugyanis azzal, hogy a székelyföldi román-magyar viszonyról és az ott élő románok identitásáról ír, mintegy tudatosítja, hogy a Székelyföldön egy nem elhanyagolható méretű román közösség is jelen van,¹² önkéntlenül leszámolva a „színmagyar” Székelyföld mítoszával is. Másrészt felhívja a figyelmet arra, hogy az itteni románoknak is vannak kisebbségi helyzetükből eredő problémáik – hasonlóan a szórványban élő erdélyi magyarokhoz (vagy országos szinten az egész romániai magyar közösséghez) –, amelyekre a székelyföldi magyarok időnként meglehetősen érzéketlenek. A magyar köztudatban ugyanis a székelyföldi románok, különösen a városokban élők, részben betolakodókként, a régió elrománosításának eszközeiként vannak jelen. Mindazonáltal a már a Székelyföldön felnőtt román nemzedékek ugyanúgy otthon akarják magukat érezni lakóhelyükön (természetesen joggal), mint például a szórványból odaköltözött magyarok. Ez viszont feszültségekhez vezet, hiszen a magyar közösség úgy érzékeli, hogy a románok „otthonossága” egykor kimondottan a magyarok ellenében, az ő rovásukra jött létre.

A Székelyföldet számtalan további izgalmas „mítosz” övezi, amelyekről Dan Manolăchescu már nem ír, vagy csak futólag érinti őket. Az időnként felröppenő „etnikai tisztogatások” kapcsán például inkább a 2008-as kormányváltást követő nagyarányú személycserékre utal, miközben a kilencvenes években komoly parlamenti vizsgálatokat folytattak le a Hargita és Kovászna megyéből az 1989. decemberi fordulat után állítólagosan elüldözött románok ügyében. A vizsgálóbizottság elmarasztaló jelentését a parlament elfogadta, a román nemzetvédők pedig mindmáig bizonyított tényként kezelik az akkori „románellenes tisztogatásokat”. Szintén legendák keringenek a Székelyföldön szervezkedő fegyveres magyar szabadcsapatokról, a magyarországi tőke revizionista céllal történő erdélyi térhódításáról, a folyamatos és erőszakos magyarosításról stb. De természetesen magyar részről is van mit felmutatni: az ortodox egyház „hagymakupolás honfoglalásától” a Székelyföldre irányuló újabb román betelepítésekig.¹³

¹² A 2002-es népszámlálási adatok szerint még a két magyar többségű megyében (Hargita és Kovászna) is közel százezer fő vallotta magát román nemzetiségűnek, ami a két megye összlakosságának 17,8%-át teszi ki.

¹³ 2009 folyamán többször is utaltak romániai magyar politikusok azokra az állítólagos kormányzati tervekre, amelyek alapján tömegesen telepítenének le besszárábiai (moldovai) románokat a székely megyékben. Lásd pl.: Cristian Oprea: Posibila stabilire în masă a unor basarabeni în HarCov il sperie pe președintele Consiliului Județean Covasna. *Cotidianul*, 2009. február 14. http://www.cotidianul.ro/posibila_stabilire_in_masa_a_unor_basarabeni_in_harcov_il_sperie_pe_presedintele_

Nem is beszélve a szemlátomást elpusztíthatatlan történelmi mítoszok tömkelegéről, mindkét oldalon.

A *Székelyföld mítoszai* egyik legfőbb erénye tagadhatatlanul a nyitottság és az egyenes beszéd. Mondanivalóját – bár számos éles kritikát is megfogalmaz – a könnyed, gyakran ironikus stílus teszi még befogadhatóbbá, amit a szövegben elszórtan fellelhető néhány stiláris hiányosság sem befolyásol. Ha a szerző nem bocsátotta volna előre, hogy munkája nem tudományos dolgozat, akkor csapongással, mi több, felszínességgel lehetne vádolni, de így csak sajnálni lehet, hogy nem mélyedt el alaposabban a témában. Összességében véve kicsi, de fontos lépésnek tekinthetjük Manolăchescu könyvét „a normalitás” felé vezető úton. Kicsinek, mert kis kötetről van szó, egyúttal pedig fontosnak, mivel igazi párbeszédkészségről tesz tanúbizonyságot, ráadásul – sajnos inkább rendhagyó módon – szó szerint mindkét közösség nyelvén szól az olvasóhoz. És ami még szintén nagyon fontos: közérthető, olvasmányos módon. Hiszen igaz, hogy örvendetesen gyarapszik a székelyföldi magyar-román együttélést – főleg szociológiai vagy kulturális antropológiai szemszögből – vizsgáló, tudományos igényű munkák száma,¹⁴ ám a média által közvetített kép, amely a szélesebb közönséghez is elér, gyakran továbbra is mitikus ködbe burkolja a Székelyföldet és sajátos viszonyait.

consiliului_judeteana_covasna-73463.html (2009–09–14), ill. Tőkés nem szeretné a moldovaiak tömeges betelepítését Székelyföldre. *Nyugati Jelen*, 2009. július 19. http://www.nyugati jelen.com/kronika/belfold/tokes_nem_szeretne_a_moldovaiak_tomeges_betelepitese_tszekelyfoldre.php (2009–09–14).

¹⁴ Itt csak néhány munkát említenék meg: Biró A. Zoltán: „Csodálatos” és „intoleráns” vidék. Jegyzetek a Har–Kov problémáról. In: Biró A. Zoltán: *Stratégiaik vagy kényszerpályák? Tanulmányok a romániai magyar társadalomról*. Csíkszereda, Pro-Print, 1998. 167–178., Biró A. Zoltán – Gagyfi József: Román – magyar internetikus kapcsolatok Csíkszeredában: az előzmények és a mai helyzet. In: *Egy más mellett élés. A magyar-román, magyar-cigány kapcsolatokról*. Szerk.: Gagyfi József. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda, Pro-Print, 1996. 45–111., ill. Marius Lazăr: Percepții identitare și relații interetnice în Secuime. Element pentru o „deconstrucție” și o „reconstrucție”. In: Lucian Nastasă – Salat Levente (szerk.): *Relații interetnice în România postcomunistă*. Cluj-Napoca, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2000. 347–388. A Székelyföld „enklavizálódásáról”, az ottani románellenességről és a Harghita-Kovácszna megyei románok sérelmeiről lásd pl. Maria Cobianu-Băcanu vagy Ioan Lăcătușu írásait.